

Марчук Уляна Олександрівна,
аспірант
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет ім. В. Гетьмана»

Лоїк Ірина Іванівна
Вінницький національний аграрний університет

ВНУТРІШНІЙ ТА ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ: ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ

Постановка проблеми. При вивченні наукової та періодичної літератури серед вчених теоретиків та практиків все частіше зустрічається термін «внутрішній контроль» поряд з терміном «внутрішньогосподарський контроль». Дана проблема виникла через неузгодженість в трактуванні понять та відсутності чіткого розуміння відмінностей між ними.

Лібералізація відносин на підприємстві робить внутрішньогосподарський контроль визначальним, адже він охоплює всі сфери виробничо-господарської діяльності підприємства.

Оскільки створення та функціонування системи внутрішнього контролю підприємства не регламентовано чинними нормативними актами, власник сам приймає рішення щодо доцільності створення служби внутрішнього контролю та кола її завдань. Тому уточнення понять внутрішнього та внутрішньогосподарського контролю надасть можливість чіткого розмежування функцій при проведенні контролю на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемаам внутрішнього та внутрішньогосподарського контролю присвячено праці вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, Виговська Н.Г. [5] у своїй монографії досліджує різне смислове навантаження на економічний зміст внутрішнього та внутрішньогосподарського контролю. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. та Партин Г.О. [8] звужують поняття внутрішнього контролю, і вважають, що він охоплює тільки фінансову діяльність підприємства. Сагайдак Р.А. [15] здійснює аналіз

визначень «внутрішнього контролю» з двох позицій: як один з етапів процесу управління та як систему, що складається із ряду елементів. Трактують поняття внутрішнього та внутрішньогосподарського контролю також досліджували: Андреев В.Д. [1], Бутинець Т.А. [4], Дудукалова Г.Н., Звездин А.Л., Ковтун Т.В. [10], Майданевич Ю.П., Марчук У.О. [11], Мельник М.В. [12], Нападовська Л.В. [14], Пантелеев А.С. та інші.

Постановка завдання полягає у дослідженні теоретичного обґрунтування сутності внутрішнього та внутрішньогосподарського контролю та їх чіткого розмежування.

Виклад основного матеріалу дослідження. При дослідженні сутності понять внутрішнього та внутрішньогосподарського контролю вчені звертають увагу як на організацію, так і на відмінності у трактуванні.

Досліджуючи трактування внутрішньогосподарського контролю, пропонуються різні його тлумачення. Так, наприклад В.Д. Андреев зазначає: «внутрішній контроль – це система контрольних процедур, план організації та методи управління об'єктом в цілях ефективного проведення бізнесу, захисту активів, попередження помилок, охайності облікових перевірок та своєчасного надання фінансової інформації» [1].

Т.А. Бутинець вважає, що «внутрішній контроль – це постійна, щоденна робота, яка унеможлиблює допускання зловживань і дає можливість використовувати ресурси підприємства, включаючи людський капітал, на його користь відповідно до прийнятих планів, а також захищає інтереси працюючих у відповідності до умов колективного договору» [4].

В свою чергу Л.В. Мельянова стверджує, що «внутрішній контроль – це така форма зворотного зв'язку, через яку орган управління підприємством одержує необхідну інформацію про дійсний стан керованого об'єкта та втілення управлінських рішень» [13].

Під визначенням внутрішнього контролю Т.В. Ковтун розуміє «процес, що спрямований на досягнення довгострокових цілей компанії, які є наслідком дії керівництва з планування, організації, моніторингу діяльності суб'єкта

господарювання в цілому та її окремих підрозділів» [10, с. 165].

Для з'ясування сутності внутрішнього контролю і внутрішньогосподарського контролю та встановлення відмінностей між ними проведемо дослідження щодо підходів трактування внутрішнього контролю (таблиця 1.)

Таблиця 1

Підходи до трактування сутності «внутрішній контроль»

№ n/n	Трактування внутрішнього контролю	Кількість авторів	Автори
1	2	3	4
1.	Система	1	В.Д.Андрєєв [1]
2.	Процес	4	А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Паргін [8], Ковтун Т.В. [10]
3.	Вид контролю	2	А.К. Солодов [16], М.Я. Штайнман [21]
4.	Форма зворотного зв'язку	5	В.М. Мельник, А.С. Пантелєєв, А.Л. Звездін [12], В.П. Суйц [17], Л.В. Мельянова [13]
5.	Спостереження	2	І.А. Белобжецький [2], Є. Калюга [9]
	Разом	14	

Джерело: розроблено авторами.

З таблиці 1. видно, що більшість авторів розглядають внутрішній контроль як форму зворотного зв'язку та процес перевірки, а під метою внутрішнього контролю розуміють контроль ефективності здійснення господарської діяльності, збереженості активів тощо.

Оцінку поглядів сутності внутрішнього контролю наведемо на рис. 1.

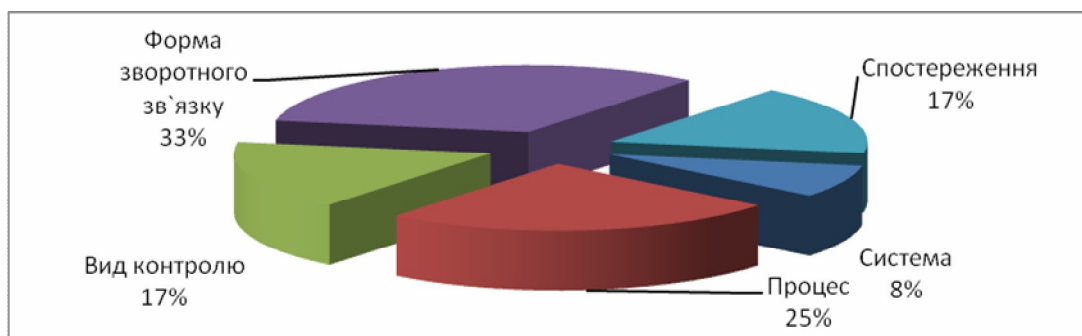

Рис. 1. Поняття «внутрішній контроль» у різних площинах наукових поглядів.

Джерело: розроблено авторами.

Здійснивши аналіз підходів щодо трактування сутності внутрішнього контролю вченими, можна дійти висновку, що поняття внутрішнього контролю

є досить різноманітним. На нашу думку, що дані визначення мають право на існування. Наявність значної кількості понять залежить від правильності формулювання мети, цілей, завдань, принципів, елементів системи внутрішнього контролю та організації цієї системи.

Наведемо окремі погляди щодо трактування внутрішньогосподарського контролю. Під поняттям внутрішньогосподарського контролю Я.А. Гончарук та В.С. Рудницький розуміють «систему спостереження і перевірки відповідності процесу функціонування об'єкту управління прийнятим управлінським рішенням, встановлення результатів управлінського впливу на керований об'єкт виявленням відхилень, допущених у процесі виконання цих рішень» [6].

Л.В. Нападовська трактує внутрішньогосподарський контроль, як «процес, який забезпечує якісну розробку та ефективне досягнення цілей, накреслених організацією, шляхом організації прийнятих управлінських рішень» [14].

Б.Ф. Усач стверджує, що «внутрішньогосподарський контроль - це контроль, що здійснюється власниками, бухгалтерськими, фінансовими та іншими функціональними службами підприємств» [19, с.19].

Згрупувавши погляди вчених щодо підходів трактування у порівнянні з внутрішнім контролем, ми дійшли наступних результатів (таблиця 2.).

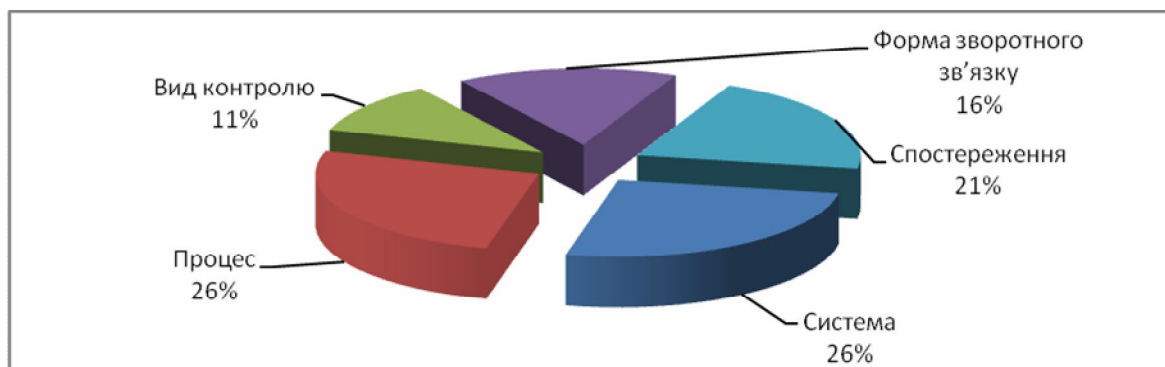
Таблиця 2

Підходи до трактування сутності «внутрішньогосподарський контроль»

<i>№ п/п</i>	<i>Трактування внутрішньогосподарського контролю</i>	<i>Кількість авторів</i>	<i>Автори</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1.	Система	5	В.В. Бурцев [3], З.П. Дереза [7], Я.А. Гончарук, В.С. Рудницький [6], Є.В. Калюга [9]
2.	Процес	5	В.В. Бурцев [3], А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партін [8], Л.В. Нападовська [14]
3.	Вид контролю	2	А.К. Солодов [16], М.Я. Штейнман [21]
4.	Форма зворотного зв'язку	3	В.М. Мельник, А.С. Пантелеев, А.Л. Звездін [12]
5.	Спостереження	4	І.А. Белобжецький [2], Є.В. Калюга [9], Я.А. Гончарук, В.С. Рудницький [6]
	Разом	19	

Джерело: розроблено авторами.

За таблицею 2. більшість авторів розглядають внутрішньогосподарський контроль як систему, процес та спостереження. Для наглядного відображення результатів перейдемо до рис.2.

Рис. 2. Поняття «внутрішньогосподарський контроль» у різних площинах наукових поглядів.

Джерело: розроблено авторами.

Дослідивши погляди авторів щодо трактування понять «внутрішній контроль» (рис.1.) та «внутрішньогосподарський контроль» (рис.2.), можна дійти висновку, що внутрішній контроль більшість авторів (33%) трактують як «форму зворотного зв'язку», що у порівнянні з внутрішньогосподарським контролем складає лише 16% авторів.

Варто зазначити, що підхід до трактування внутрішнього контролю та внутрішньогосподарського контролю як «процес» займає майже однакові результати (25% та 26% відповідно). Спостерігаються невеликі розбіжності у підході до тлумачення як «спостереження», де 17% авторів використовують при внутрішньому контролі та 21% при внутрішньогосподарському.

Отже, за проведеними дослідженнями з'ясовано, що внутрішній контроль та внутрішньогосподарський контроль являють собою різні поняття.

Ми погоджуємось з думкою Виговської Н.Г., яка стверджує, що внутрішній контроль можна трактувати у більш ширшому розумінні, ніж внутрішньогосподарський контроль [5, с.297], адже головною метою внутрішнього контролю є дослідження законності та доцільності господарських

операцій і оцінки стану об'єктів контролю для розробки комплексу заходів щодо забезпечення ефективності управління. Внутрішній контроль є відокремленою, самостійною підсистемою і функцією системи управління господарського суб'єкта, тому цільова функція внутрішнього контролю підпорядкована досягненню головної мети підприємства [20].

Внутрішньогосподарський контроль виступає як самостійна функція управління всередині підприємства, відрізняється глибиною та точністю його здійснення, оскільки проводиться там, де знаходиться центр уваги управління [19].

На жаль, в більшості сільськогосподарських корпорацій (холдингів), в яких може бути сформована система внутрішнього контролю, така форма контролю не працює і внутрішніми нормативними документами не передбачена [15].

Можливий і такий варіант: якщо в холдинговій компанії створена служба внутрішнього контролю, і в її підпорядкуванні знаходиться п'ять підприємств, то в кожному з цих підприємств здійснюється внутрішньогосподарський контроль. Адже внутрішньогосподарський контроль – це вид економічного контролю власника, який являє собою систематичне спостереження та перевірку ефективності використання активів та зобов'язань підприємства, виробництва при найменших витратах, повне збереження майна, профілактика безгосподарності та розкрадання, законність та доцільність господарських операцій та процесів, що здійснюються керівництвом підприємства або уповноваженим ним посадовою особою (органом) з метою формування інформаційних засад прийняття управлінських рішень або їх коригування для досягнення поставлених цілей найбільш ефективним способом. Отже, внутрішній контроль є більш широкою системою, в яку входить і внутрішньогосподарський контроль на підвідомчих підприємствах [11].

Висновки з проведеного дослідження. В результаті здійсненого дослідження визначено, що у науковців немає спільної точки зору щодо трактування понять внутрішнього та внутрішньогосподарського контролю, та з'ясовано, що сутність даних понять трактується по-різному. Дані види

контролю мають спільний об'єкт, методи дослідження, проводяться всередині підприємства, проте поняття внутрішнього контролю є більш ширшим, ніж поняття внутрішньогосподарського контролю. Внутрішньогосподарський контроль є складовою внутрішнього контролю, який здійснюється на підприємстві.

Бібліографічний список

1. Андреев В.Д. Практический аудит: [справ. пособ.] / В.Д. Андреев. – М.: Экономика, 1994. – 366 с.
2. Белобжецкий И.А. Финансовый контроль и новый хозяйственный механизм / И.А. Белобжецкий. – М. “Финансы и статистика”, 1989. – 256 с.
3. Бурцев В.В. Организация системы внутреннего контроля коммерческой организации / В.В. Бурцев. – М. “Экзамен”, 2000. – 320 с.
4. Бутинець Т.А. Внутрішній контроль: суть і зміст / ТА Бутинець // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – Житомир: 2008. – № 2(44). – С. 31–42.
5. Виговська Н.Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація: Монографія. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 532с.
6. Гончарук Я.А., Рудницький В.С. Аудит: Навч. Посібник / Я.А. Гончарук, В.С. Рудницький – Львів: Світ, 2002. – 296 с.
7. Дереза З.П. Внутрішньогосподарський контроль: економічний зміст і значення в умовах трансформаційної економіки України понять / З.П. Дереза. – Міжнародний збірник наукових праць. – 2005. – № 1. – С. 239.
8. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Партин Г.О. Облік і аудит: Термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів: “Центр Європи”, 2002.-671 с.
9. Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління / Є.В. Калюга. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
10. Ковтун Т.В. Система внутрішнього контролю як невід’ємний елемент операційної системи підприємства / Т.В. Ковтун // Вісник Хмельницького

національного університету. – 2009. – № 6. – Т. 1. – С.65–170.

11. Марчук У.О. Про взаємовідносини внутрішнього та внутрішньогосподарського контролю. Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації / Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль – Чортків, 26-27 квітня 2012 р. – Чортків. – С. 287 – 289

12. Мельник М.В., Пантелеев А.С., Звездин А.Л. Ревизия и контроль: Учебное пособие / Под ред. проф. М.В.Мельник / М.В. Мельник, А.С. Пантелеев, А.Л. Звездин. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – 520 с.

13. Мельянова Л.В. Внутрішній контроль як основа ефективного управління аграрним підприємством / Л.В. Мельянова // Економіка АПК. – 2011. – № 10. – С.152-156.

14. Нападовська Л.В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці. Монографія / Л.В. Нападовська. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 224 с.

15. Сагайдак Р.А. Організація внутрішнього аудиту і оцінка його ефективності в сільськогосподарських підприємствах / Р.А. Сагайдак // Облік і фінанси АПК – 1'2011, С. 88 – 92.

16. Солодов А.К. Рынок: контроль и аудит. Вопросы теории и техники. Часть 1 / А.К. Солодов – Воронеж: редакционно-издательский отдел, 1993. – 160 с.
Суйц В.П. Внутрипроизводственный контроль / В.П. Суйц. – М.: “Финансы и статистика”, 1987. – 127 с.

17. Усач Б.Ф. Контроль і ревізія: підруч. / Б.Ф. Усач. – К.: Знання-Прес, 2001. – 253 с.

18. Чабанюк О.А. Організація системи внутрішнього контролю запасів на підприємстві [Електронний ресурс] / О.А. Чабанюк // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірник наукових праць. Луцький державний технічний університет. — 2011. — Вип. 8 (29). — Ч 4. — Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2011_8_4/51.pdf

19. Чередниченко Н.В. Питання внутрішнього та внутрішньогосподарського

контролю в економічній літературі / Електронний ресурс:
http://www.confcontact.com/20110929/ek_chersd.php

20. Штейнман М.Я. Внутрихозяйственный контроль в сельскохозяйственных предприятиях / М.Я. Штейнман. – М.: “Финансы и статистика”, 1983. – 160 с.

Анотація

У статті розглянуто трактування понять «внутрішнього та внутрішньогосподарського контролю» приведених у вітчизняних та зарубіжних публікаціях з метою встановлення спільних та відмінних ознак між ними. Здійснено розмежування даних понять з метою ефективності проведення контролю на підприємстві.

Ключові слова: внутрішній контроль, внутрішньогосподарський контроль, сутність, система, процес.

Аннотация

В статье рассмотрены трактовки понятий «внутреннего и внутрихозяйственного контроля» приведенных в отечественных и зарубежных публикациях с целью установления общих и отличительных признаков между ними. Осуществлено разграничение данных понятий с целью эффективности проведения контроля на предприятии.

Ключевые слова: внутренний контроль, внутрихозяйственный контроль, сущность, система, процесс.

Annotation

The article deals with the interpretation of the terms of ‘internal control’ that establish in epy national and international publications in order to setting a common and distinctive features between them. The concepts` distinction was done for efficient control of the enterprise.

Keywords: internal control, the interpretation, the system, the process.